

פרשת וַאֲרָא

צִדְקַת מַעֲשֵׂה אֱתֵנָה – וְאֵרָא

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ... – מִהוּ קְצֵר רוּחַ?

פרשתנו מהוה המשך ישיר לקודמתה ופותחת בהמשך תשובתו של הקב"ה, לטרוניה שמעלה משה רבינו, "למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתיני? מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". משה רבינו מעביר לבני ישראל את הבשורה המשמחת שקיבל מהקב"ה, "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו". וכיצד הם מגיבים לשמע הבשורה? "ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה", הייתכן?! עם גולה הנאנק תחת עול העבדות, ולא זו בלבד שאינו קופץ משמחה, אלא אינו מגלה עניין אפילו? התורה מבהירה לנו שיחסם "האדיש" של בני ישראל לדברי הבשורה נובע משני גורמים, "מקצר רוח ומעבדה קשה". מהו קצר רוח?

על דרך הנגלה, מיטיב רש"י להסביר קצר רוח מהו, "כל מי שהוא מיצר, רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו", ובלשון ימינו "חוסר סבלנות". כאשר אדם מצוי במאמץ גופני גדול, נשימתו "מתקצרת", קצב הנשימה שלו עולה והוא מתנשם ומתנשף. קשה לו להאריך את הרוח (הפסק) שבין השאיפה לנשיפה למשל, כי עליו להוציא מריאותיו כמות גדולה של גזי פליטה שהצטברו בהן. וכמו שקשה לו בשל כך להאריך בדיבור, כך קשה לו גם להתרכז בשמיעה. ככל שאדם עמוס ולחוץ יותר, כך עולה קצר רוחו והוא מחפש את השקט הנפשי. גם הודעה על משהו טוב שאמור לקרות, אך עדיין אינו גלוי לעיני וצריך לדמיין אותו, הוא בגדר מאמץ נוסף מבחינתו, ולכן הוא דוחה אותו.

האם קצר הרוח של בני ישראל נובע מהעבדה הקשה המוטלת עליהם? אם כן, מן הראוי היה לכאורה, להזכיר קודם את העבדה הקשה כגורם הראשוני ל"אדישות", ורק אחר כך את קצר הרוח, שהוא תולדה שלה, בעצם? כאשר הקב"ה מבקש אחר כך ממשה, לשוב ולפנות אל פרעה, בדרישה לשלח את בני ישראל, מגיב משה, "הפגוע" מיחסם של בני ישראל, בטענת נגד מנומקת, ב'קל וחומר': "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך לשמעני פרעה?!". ויש מקום לשאול, על איזה בסיס בונה לו משה את הקל-וחומר שלו? כיצד ניתן להציב את בני ישראל ואת פרעה על אותו קנה-מידה? בני ישראל הם אכן קצרי רוח מהעבדה הקשה, ולכן גם אינם שומעים אל משה. אך מה לו לפרעה, הספון בארמונו, ולעבדה קשה או לקצר רוח? מדוע איפוא בטוח משה, שפרעה לא ישמע אליו מאותה הסיבה?

כדי להשיב על השאלות הנ"ל, עלינו לעלות לשורש מהותה של ה'רוח' ובאמצעותו לגלות מה טיבו של 'קצר רוח'. האזכור הראשון של המילה 'רוח' מופיע בתורה כבר בפסוק השני, בסיפור הבריאה, "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם". אמנם רוח במובן הפיזי היא זרימה של אוויר, אך אנו מוצאים לא הרחק, שלתיבת נוח באו "שניים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים". וכאשר הכתוב מתייחס גם למותם של יצירי האנוש במבול, אנו מוצאים "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו...מתו". מדוע דווקא הנשימה והרוח מייצגות את החיות?

בריאת האדם מתוארת בתורה כ-"וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". המעבר מגויה, מעיסה של עפר, לאדם חי, נעשה כאשר הקב"ה נופח מתוכו, מפנימיותו, נשמה באדם. אך לא די באותה נפילה ועל האדם להמשיך ולזון את עצמו ברוח, עליו "להנשים" את הנשמה שבו. ומעניין שהאיבר הגלוי, הכרוך בפעילותה של הרוח הוא האף, החוטם. אנו יכולים לראות את מידת הקריטיות שבנשימה, בעובדה שהפסקתה, ולו לדקות ספורות, גורמת למותו של האדם, לעומת השתייה והאכילה שניתן להימנע מהן, ללא כל לסיכון, לפרקי זמן ארוכים הרבה יותר, יחסית. הזיקה שבין רוח, חיות ואלוהות מתחזקת בתיאורו של קהלת את המוות, את אבדן החיים, "וישב העפר על הארץ כשהיה וקרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה".

על דרך חסידות, קצר הרוח הנזכר בכתוב אינו מתייחס לקוצר נשימה פיזי, אלא לקצר רוח רוחני. התורה מצווה על מביא הביכורים לומר, במסגרת 'מקרא ביכורים', "וַיִּרְעוּ אֲתָנּוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה". מדוע "וַיִּרְעוּ אֲתָנּוּ", ולא "וַיִּרְעוּ לָנוּ", כפי שנכון היה לכתוב, לכאורה? אלא, שעל דרך פנימיות, הרעה הגדולה ביותר שגרמו לנו המצרים, היא שהפכו אותנו לרעים כמותם. המצרים השתדלו לשבור את רוחם של בני ישראל, להקטין ולקצר אותה, קצר רוח, מאשר לשעבד את גופם, וממילא, קצר הרוח הנזכר אינו קוצר נשימה פיזי, אלא רוחני. בני-ישראל לא סבלו במצרים ממחסור במזון גשמי. העובדות מתגלות כאשר מידי פעם, הם מתגעגעים לחומרנות המצרית, ל"סיר הבשר", ובוכים בטענה "מי יאכלנו בשר; זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים".

המצרים החלו לפעול בהציגם את עצמם כידידים של בני ישראל, הם התרועעו עימם, הפכו אותם לרעים (חברים) שלהם, "וַיִּרְעוּ אֲתָנּוּ", היטו את ליבם לעבוד את אליליהם והפכו אותם בתחום זה, לרעים כמותם. ומצב זה, הוא בגדר עינוי גדול ביותר לנשמה, "וַיַּעֲנוּנוּ", בכך שקיבלו עליהם עול עבודה זרה, "וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה", שאין לך עונש קשה מזה לנשמה. בקיצור, ניתן לומר שהמצרים גרמו לבני ישראל להיות קצרי רוח, לגבי כל דבר רוחני. לדברי חז"ל, הגיעו הדברים עד כדי כך, שבתחילה סירב ים סוף להיבקע לפני בני ישראל, בטענה שאין להם עדיפות על פני המצרים, בהיותם עובדי עבודה זרה כמותם. יוצא שהימנעותם של בני-ישראל, מלשמוע את דברי משה ולהפנימם, אינה בשל העבדה הפיזית הקשה, אלא בשל חולשתם הרוחנית, קצר הרוח, בחוסר הרצון לשמוע את דבריו. הם חוששים להיפרד מהתרבות המצרית, ומתקשים אפילו לעזוב את עבודת האלילים בה עסקו. לכן יכול משה רבינו לבנות קל-וחומר מוצדק: אם עם

ישראל, שביסודו מאמין באל-אחד, הגיע בקצור רוחו, בחולשתו הרוחנית, עד כדי הימנעות משמיעת הדברים, כי אז פרעה, הרואה עצמו כאלוהי מצרים ומכריז "לי יארי ואני עשיתני", פרעה, שרוח אלקים חסרה בו, בוודאי שהוא לא יטה אוזן לדברי!

ישלח בם חרון אפו ... מהו חרון אף?

בהגדה של פסח אנו קוראים, "מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר, ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם...". מהו 'חרון אף' על דרך פנימיות? מה עומד מאחוריו? ומהו תיקונו? נתייחס למאפיינים ייחודיים לאף, ולשניים מהביטויים הבנויים עליו. האף ממוקם במרכז הפנים, דבר שכמו מרמז על חלקו המרכזי בפנימיותו של האדם. האף משמש בעיקר, לנשימה ולחוש הריח. אמנם, אפשר לנשום גם באמצעות הפה, אך נשימה כזו תמנע מאיתנו את היכולת לדבר, לאכול ולשתות בחופשיות, במקביל לפעולת הנשימה החופשית השוטפת. הנשימה באמצעות הפה, גם נחותה לעומת הנשימה מבעד לנחירי האף. אחת מהסיבות לכך היא הימצאותן של שערות בנחיריים המאפשרות לסנן חלקיקים לא-בריאים המצויים באוויר שאנו נושמים. תאי החישה של הריח, השוכנים אף הם בנחיריים, מלמדים על צד רוחני נוסף. השם 'ריח' קרוב מאוד לשם 'רוח', וההרחה מחייבת מעין "נשימה" (הזנת הנשמה). חשוב לזכור שהפעילות "הפנימית" ביותר, בעבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים, היא הקטרת הקטורת שנעשתה לפני ולפנים, בקודש הקודשים, פעילות שסיימה בשלום, היווה מקור לשמחה גדולה לכל בית ישראל.

אם נתחקה אחר החושים שנטלו חלק בחטא עץ-הדעת, נגלה שמבין חמשת החושים, חוש הריח הוא היחיד שלא היה שותף לדבר העבירה. חלקו של חוש הראייה בולט בשלב הפיתוי, "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים". גם מקומו של חוש השמיעה לא נפקד ובא לידי ביטוי בכך שהאישה שומעת לנחש, המשכנע אותה כי אין במעשה האכילה כל חשש. חוש הטעם הוא זה שעובר באופן ישיר על הציווי האלוקי, "ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל". ומעניין שחז"ל מחשיבים בהלכה את החוטים כסימן היכר/זיהוי חשוב מאוד של הפנים, ולגבי חלל (מת) במיוחד. בגמרא מסופר שכדי למנוע את זיהויים של חללים שהרגו, נהגו אויביהם לכרות את חוטמיהם.

כנגד הביטוי הקשה 'חרון אף', אנו מוצאים את הביטוי 'אָרֶךְ אַפַּיִם', מידה המיוחסת לקב"ה. נשתדל לרדת לשורש הביטויים ולהבין את פשר השוני שבין 'חרון אף', בלשון יחיד, ל'אָרֶךְ אַפַּיִם' בלשון רבים. המילה 'אף' משמשת גם כדי לציין הבעה של כעס. כאשר מדובר בכעס קיצוני, שעלול להתפרץ עד כדי פגיעה במכעים, זו כבר קפיצת מדרגה ל-'חרון אף'. הכעס בא לידי ביטוי בהגברת הדופק ובזרימה מואצת של הדם בגופו של הכועס. זרימה זו מעלה את חום הגוף בכלל, ובמיוחד גורמת ללהט ולסומק בפנים, שהחוטם שוכן כבוד במרכזם. אם נעקוב אחר המילים הפותחות בצמד האותיות 'חר' נגלה שקידומת זו משמשת ככלל, לייצוג מאפיינים קיצוניים וחרים של חדות, טעם חריף, חום לוחט, רעש קשה וכיו"ב. החרב ההורגת, ההחרבה שמשתדלת שלא להשאיר דבר על מכונו, החרירה החריגה, החרדה שמשמעותה פחד קיצוני, ההחרמה לצורך בידוד קיצוני, חריצת הדין, הרעש המקפיץ של החריקה, החרושה הפולחת את הקרקע ועוד. חרון האף מייצג חריפות ('חרף' מזכיר חרה אף), התפרצות של חום גבוה במיוחד האמור לשרוף ולבער את הגורמים ל'חרון האף' 'כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים'.

כאשר צינור משמש להעברת מים רותחים, מהדוד אל הברז, ברור לנו שככל שהצינור ארוך יותר, כך המים מצטננים יותר אגב זרימתם בצינור, והתוצאה היא מים פושרים יותר ויותר. כך בדומה, כאשר גוזרים בשמיים דינו של אדם, והצו לביצוע נמסר לשליחי בית הדין להוצאה לפועל, נמשל המסלול שעליהם לעבור במסגרת יציאתם לפעולה, למעבר דרך "מנהרות החוטם". כדי שיוכלו להוציא לפועל את גזר הדין, עליהם להגיע קודם אל הנחיריים. אחת משלש עשרה מידות הרחמים של הקב"ה היא 'אָרֶךְ אַפַּיִם'. הקב"ה אינו מעוניין בפגיעה בפושע, אלא בשובו מדרכו הרעה. לכן הקב"ה כמו "מאריך" את אפו (את הצנרת), ובכך כמו מאריך את דרכם של שלוחי ביה"ד (מעכבם למעשה). וכל זאת, כדי שאם יעשה אותו אדם תשובה, עוד בטרם הגיעו אליו השליחים, כי אז גזר הדין כבר לא יהיה רלבנטי, כי השליחים כבר לא יוכלו למצוא אותו, שהרי מהותו השתנתה, ואין זה עוד אותו אדם שנפסק דינו כאשם.

מסופר בגמרא שרבן גמליאל דיבנה כונה 'בעל החוטם'. כינוי זה בא ללמד גם על הרחמנות המופלגת שגילה באופן פרטי כלפי בני אדם, מעבר למתחייב מתפקידו. אנו רואים איפוא, שאף גדול או ארוך, המשמש כיום כסמל אנטישמי, מייצג למעשה תכונה חשובה של הקב"ה, ולכן יכולים אנו רק להתגאות בה. המילה 'אף' משמשת גם לצורך ריבוי, במשמעות של 'גם'. לכן הביטוי 'אָרֶךְ אַפַּיִם' כמו רומז לריבוי מרובה, אריכות, 'אף' לריבוי, ו'אָפַיִם' בלשון רבים. בכך כמו מובעת נכונות אלוקית להוסיף לחוטא מסלולים נוספים שכמו מספקים לחוטא עוד ועוד הזדמנויות לתשובה, מעין חזרה במנות, למי שאינם מצליחים לעבור את "המשוכה הגבוהה" בקפיצה אחת (התחשבות בגורמים מקילים שונים).

דבר חסידות

אם איבדת כסף, לא איבדת מאום – כסף בא וכסף הולך. אם איבדת את בריאותך, איבדת מחצית, שכן אינך אותו אדם שהיית קודם לכן. אך אם תאבד את התקווה, איבדת את הכל. (החסיד המשפיע, הרב מענדל פוטרפס)

שבת שלום ומבורך

||| / |||

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.